

Вступ: сутність проблеми

Хороші люди рідко бувають підозрілими: вони не уявляють собі, як хтось може робити щось, на що самі вони не здатні. Зазвичай вони розглядають лише позитивний результат справи. До того ж вони представляють [психопата] зовні таким самим мерзенним, якою є його сутність, а це ж абсолютно не відповідає дійсності. Ці монстри зазвичай виглядають та поведуть себе навіть більш нормально, ніж їхні нормальні брати та сестри. Вони створюють більш переконливу картину доброчесності, ніж може бути сама доброчесність, — так само, як і восковий бутон троянди чи пластмасовий персик здаються часом більш привабливими, більш такими, що відповідають нашим уявленням про троянду чи персик, ніж їхні недосконалі оригінали.

Вільям Марч, *The Bad Seed*

Кілька років тому я та мої два аспіранти представили свою статтю на розгляд одному науковому журналу. У статті було описано експеримент, в ході якого ми реєстрували електричну активність мозку дорослих чоловіків під час виконання завдань для мовлення. Розумова діяльність відображалася на діаграмному папері у вигляді серій хвиль, тобто енцефалограми (ЕЕГ).

Редактор, вибачившись, повернув нам статтю. Він сказав: “Чесно кажучи, ми вважаємо деякі хвильові рисунки дуже дивними. Ці ЕЕГ не можуть бути справжніми”.

Деякі записи дійсно були дивними, але їх же не було взято в інопланетян і вже точно не було вигадано. Ми отримали їх, обстеживши одну категорію людей, яку можна зустріти у будь-якій расі, культурі, соціальному прошарку та професії. Вони обманюють та маніпулюють, а далі йдуть, залишивши жертву пожинати плоди її довірливості. У цих чарівних — смертельно — осіб є клінічне ім'я: *психопати*. Їхньою відмінною ознакою є приголомшлива нестача совісті. Метою їхнього життя є отримання задоволення за рахунок інших. Багато з них сидять у в'язниці, багато гуляють на волі. І всі вони беруть набагато більше, ніж дають.

Психопатію показано у цій книзі такою, якою вона є насправді: таємницею за сімома печатками із жахливими наслідками для суспільства, загадкою, для якої після сотень років здогадок та десятиліть практичних досліджень нарешті починають знаходитися відповіді.

Щоб ви отримали деяке уявлення про розміри проблеми, що стоїть перед нами, наведу трохи цифр: два мільйони психопатів живуть у Північній Америці, з них сто тисяч — у Нью-Йорку. І це лише за найскромнішими підрахунками. На відміну від інших особистісних проблем, які зазвичай стосуються всього кількох людей, психопатія може завдати шкоди практично кожному з нас.

Врахуйте й те, що психопатія за розповсюдженістю наздоганяє шизофренію, руйнівний розлад особистості, який спричиняє жахливі душевні страждання пацієнту та його родині. Однак масштаби нещастя, що супроводжують шизофренію, не йдуть у жодне зрівняння із особистісною, соціальною та економічною “різаниною”, яку влаштовують психопати. Вони закидають сітки, до яких може потрапити будь-хто з нас.

До найбільш очевидних (але аж ніяк не єдиної) ознак психопатії стосуються кричущі порушення суспільних норм. Не дивно, що серед психопатів багато злочинців. Але є й такі, що використовують свою чарівність та вміння перетворюватися, щоб безкарно пройти по життю та залишити по собі слід з поламаних доль.

Разом ці фрагменти пазлу поєднуються у образ егоїстичної, безсердечної та безжальної людини, якій не вистачає співчуття та вміння створювати теплі душевні стосунки з оточуючими, людини, яку ніколи не мучать докори сумління. Якщо ви трохи подумаете, то зрозумієте, що чогось тут не вистачає. Так, не вистачає саме тих якостей, які дозволяють людині жити у гармонії з суспільством.

Виходить не найкраща картина, тому дехто з нас може засумніватися в тому, що такі чудовиська взагалі існують. Щоб розвіяти ці сумніви, треба просто взяти трохи прикладів (їхня кількість щороку зростає). Десятки фільмів, книг, телепередач, сотні газетних статей та заголовків стверджують одне: психопати складають значну частину тих категорій населення, повідомлення про яких

часто з'являються у засобах масової інформації. Серед них серійні вбивці, гвалтівники, злодії, шахраї, агресивні чоловіки, аферисти у білих комірцях, обманщики на фондових біржах та володарі контор з продажу незареєстрованих цінних паперів телефоном, жорстокі батьки, бандити, позбавлені ліцензій адвокати, лікарі, наркобарони, професійні гравці в карти, члени організованих злочинних угруповань, терористи, проповідники-сектанти, найманці та безпринципні бізнесмени. Прочитайте газету у такому ракурсі, і ви самі побачите масштаби проблеми. Найбільш помітними є випадки холоднокривних та безжальних вбивств, які водночас викликають і відразу, і захоплення. Прочитайте цю невеличку вибірку з сотень правдивих історій, багато з яких лягли в основу кінофільмів.

- Джон Веїн Гейсі, Де-Плейн, шт. Ілінойс, США, підрядник та людина року (номінований Нижньою торговельною палатою). Розважав дітей, зображуючи з себе “клоуна Пого”. Сфотографувався з дружиною президента Картера Розалін. У 1970-х роках вбив більше тридцяти юнаків та закопав більшість тіл у льоху власного дому¹.
- Шарль Собре, громадянин Франції, народився у Сайгоні. Батько прозвав його “руйнівником”. Став міжнародним шахраєм, контрабандистом, професійним гравцем у карти та вбивцею. У 1970-х роках залишив по собі слід з порожніх гаманців, обдурених жінок, одурманених наркотиками туристів та мертвих тіл по всій Південно-Східній Азії².
- Джеффри МакДоналд, лікар підрозділу “зелених беретів”. У 1970 році вбив дружину та двох дітей і звалив провину на наркоманів. Потрапив у поле зору засобів масової інформації. Його випадок ліг в основу книги та фільму *Fatal Vision* (“Фатальна мрія”)³.
- Гері Тісен, природжений вбивця, якому вдалося маніпулювати системою правосуддя. У 1978 році за допомогою трьох синів втік з в'язниці в Аризоні. Знову вступив на порочний шлях та позбавив життя шістьох людей⁴.

- Кеннет Б'янкі, член банди "Хіллсайдські душители". В кінці 1970-х років згвалтував, піддавав тортурам та вбив дванадцять жінок в околицях Лос-Анджелесу. Здав свого двоюрідного брата та співлика Анджело Буоно та обманом змусив деяких спеціалістів повірити у те, що він страждає на розлад множинної особистості та що всі злочини було скоєно однією з його особистостей — "Стівом"⁵.
- Ричард Рамірес, серійний вбивця-сатаніст, відомий як "Нічний переслідувач"⁶. З гордістю називав себе "породженням пекла". У 1987 році був засуджений за тринадцять вбивств та тридцять інших злочинів, включно із грабунком, пограбуванням зі зломом, згвалтуванням, содомією, оральним статевим актом* та замахом на вбивство.
- Дайан Даунз. Вбила власних дітей, щоб втримати чоловіка, якому не подобались діти, і при цьому виставила себе жертвою⁷.
- Тед Банді, "всеамериканський" серійний вбивця. В середині 1970-х років вбив кілька десятків молодих жінок. Заявив, що прочитав надто багато порнографічних видань та що "злочина сутність" взяла верх над його свідомістю. Нещодавно був страчений у Флориді⁸.
- Кліффорд Олсон, канадський серійний вбивця. Переконав уряд сплатити йому сто тисяч доларів, щоб він показав, де закопано його молодих жертв. Робив все, щоб якомога довше залишатися у центрі уваги⁹.
- Джо Хант, майстерний брехун-маніпулятор. У 1980-х роках у Лос-Анджелесі розробив з метою обману так звану інвестиційну програму для "золотої" молоді (широко відому як "Клуб хлопчиків-мільярдерів"). Шахрайським способом відбирав у багатіїв їхні гроші та був причетний до двох вбивств¹⁰.

* Анальний та оральний секс досі вважаються кримінальними злочинами у деяких штатах США. — *Приміт. ред.*

- Вільям Брандфільд, красномовний викладач класичних мов. Засуджений за вбивство свого співробітника та його двох дітей¹¹.
- Кен Макелрой. Багато років “грабував, гвалтував, спалював, вбивав... та калічив жителів Східного, шт. Міссурі, без докорів сумління та жалю”, поки 1981 року не був застрелений на очах у сорока п’яти людей¹².
- Колін Пітчфорд, англійський експібіціоніст, гвалтівник та вбивця. Перший вбивця, якого засудили, ґрунтуючись на результатах аналізу ДНК¹³.
- Кеннет Тейлор, дантист-донжуан з Нью-Джерсі. Пішов від першої дружини, хотів вбити другу, жорстоко побив третю під час медового місяця у 1983 році, забив її до смерті наступного року та, поки їздив до своїх батьків та другої дружини, сховав мертве тіло у багажнику авто. Пізніше заявив, що вбив дружину з метою самозахисту, коли вона накинулася на нього через те, що він “розкрив” її сексуальні домагання щодо їхнього немовля¹⁴.
- Константин Паспалакіс та Дейдр Хант. Записали на відео знущання над молодим чоловіком та його вбивство. Зараз перебувають у камері смертників¹⁵.

Подібного типу особистості та злочини, звісно, привертають увагу. Іноді, звичайно, їм доводиться ділитися публічністю з вбивцями та потрошителями, чий часто неймовірно жорстокий злочин стає результатом серйозних психічних проблем. Це, наприклад, Ед Гейн, психотичний вбивця, який знімав шкіру зі своїх жертв та з’їдав їх¹⁶; Едмунд Кемпер, “вбивця студенток”, сексуальний садист та некрофіл, який калічив та розчленовував своїх жертв¹⁷; Девід Берковіц, “син Сема”, вбивця, який вищукував парочки у припаркованих автомобілях¹⁸; та Джеффри Дамер, “монстр з Мілуокі”, який визнав себе винним у тому, що вбив, піддавав тортурам та розчленовував п’ятнадцять чоловіків і хлопчиків та був за-

суджений до п'ятнадцяти довічних строків ув'язнення. Хоча таких вбивць часто визнають психічно здоровими (так було з Кемпером, Берковіцем та Дамером), їхні жахливі вчинки, гротескні сексуальні фантазії та потяг до влади, тортур і смерті змушують замислитися про межу між осудністю та неосудністю.

Згідно прийнятих юридичних та психіатричних норм, *психопатичні* вбивці не вважаються божевільними. В основі їхніх вчинків лежить не душевна хвороба, а холодний та тверезий глузд разом з жахливою нездатністю ставитися до оточуючих як до створінь, що мислять та відчують. Така незбагненна з позиції моралі поведінка, здавалося б, нормальної людини часто вибиває ґрунт з-під ніг та заганяє у глухий кут. Однак я повинен зазначити, що більшість психопатів прокладають собі шлях в житті без вбивств. Приділивши надмірну увагу найбільш нелюдським та приголомшливим прикладам, ми ризикуємо не помітити більшого: психопатів, які хоча й не вчиняють вбивств, але все одно втручаються до нашого повсякденного життя. Набагато імовірніше те, що ми віддамо всі свої заощадження шахраю, що красиво говорить, аніж те, що нас застрелить вбивця зі скляними очима.

І все ж неординарні випадки теж дуже важливі. Зазвичай їх документують і вони стають попередженням для всіх нас про те, що такі психопати існують і що до того, як їх впіймали, вони були родичами, сусідами чи співробітниками своїх жертв. Ці ж приклади ілюструють жахаючу та спантеличуючу рису, яку відзначено у справі кожного психопата: разючу нездатність сприймати чужі біль та страждання — іншими словами, повну відсутність співчуття та, відповідно, любові.

У марній спробі пояснити це явище ми в першу чергу звертаємося до виховання, але, на жаль, сім'я не дає всіх відповідей. Дитинство *деяких* психопатів дійсно пройшло під знаком матеріальних та емоційних поневірянь та жорстокого поводження, але кожному дорослому психопату з важким минулим можна протиставити такого самого, який зростав у любові та турботі та оточеного нормальними та здатними до співпереживання братами та

сестрами. Більше того, переважна частина дорослих, що перенесли поневіряння важкого дитинства, не стають психопатами та безсердечними вбивцями. Твердження, що діти, які пережили жорстоке поводження батьків, дорослішаючи, стають грубими та байдужими, також у цьому випадку має обмежену цінність. Причини появи психопатії більш глибокі та невловимі. У цій книзі представлено підсумки моєї двадцятип'ятирічної роботи з їхнього пошуку.

Основною частиною моїх досліджень була напружена робота над створенням точних методів виявлення психопатів. Адже якщо ми не зможемо розпізнати їх, то будемо приречені стати їхніми жертвами як в особистому, так і у суспільному плані. Наведу один розповсюджений приклад: багато хто з нас щоразу дивується, коли вбивця, що вийшов на волю, за короткий час здійснює новий пов'язаний з насильством злочин. Люди ставлять скептичне питання: “Нащо було його випускати?” Їхнє здивування миттєво змінилося б на лють, якби вони дізналися, що у багатьох випадках таким злочинцем є психопат, чий рецидив насильства можна було б передбачити, якби влада — включно із комісією з умовно-дострокового звільнення — сумлінно ставилася до своєї роботи. Я дуже сподіваюся, що ця книга допоможе громадськості та робітникам системи правосуддя розширити свої знання про природу психопатії, масштаби проблем, що нею викликано, та заходи, вживши яких, ми зможемо зменшити її згубний вплив на наше життя.